

Wstęp

Stany Zjednoczone we współczesnych stosunkach międzynarodowych są jedynym państwem posiadającym atrybuty supermocarstwa. Tym, co określa amerykańską potęgę na arenie międzynarodowej, to zdecydowana przewaga nad pozostałymi uczestnikami w zakresie potencjału militarnego, gospodarczego, politycznego, technologicznego oraz społeczno-kulturowego. Międzynarodową pozycję Stanów Zjednoczonych kształtuje strategia polityki zagranicznej tego państwa. Badania nad jej specyfiką mają istotne znaczenie dla zrozumienia procesów zachodzących w globalnej przestrzeni, bowiem pośrednim/bezpośrednim czynnikiem sprawczym jest międzynarodowa aktywność USA.

Pojęcie polityki zagranicznej w zależności od środowiska naukowego jest różnie definiowane. Neorealiści upatrują w polityce zagranicznej celowych działań państw, zmierzających – w ramach procesu ścierania się narodowych interesów – do poszerzania skali ich autonomii i wpływów (ich skuteczność zależy od siły państwa), podczas gdy neoliberalowie postulują zredefiniowanie tak rozumianej polityki zagranicznej poprzez zwrócenie uwagi na pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych, wolę współdziałania i kompromisu oraz gotowość do uznania racji innych państw w procesie jej konstruowania¹.

Polityka zagraniczna, zdaniem J.S. Goldsteina i J.C. Pevehousa, jest *strategią działania państwa w środowisku międzynarodowym*². Zdaniem Z.J. Pietrasia, polityka zagraniczna jest *procesem formułowania i realizacji celów zewnątrzpaństwowych, odzwierciedlających interesy narodu i jego części składowych*³. J. Kukułka z kolei twierdzi, że polityka zagraniczna to *działalność zmierzająca do obrony i maksymalizacji uznawanych, i preferowanych systemów wartości oraz*

¹ *Encyklopedia politologii. Stosunki międzynarodowe*, pod red. T. Łoś-Nowak, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2002, t. 5, s. 285.

² Cyt. za: S. Szymborski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 2008, s. 229.

³ Cyt. za: Z.J. Pietraś, *Polityka zagraniczna państwa*, (w:) *Współczesne stosunki międzynarodowe*, pod red. T. Łoś-Nowak, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1992, s. 52.

*interesów wewnątrz państwa, i w środowisku międzynarodowym*⁴. Na podstawie tych interpretacji pojęcia, politykę zagraniczną można uznać za strategię państwa służącą realizacji celów narodowych, osiąganych przez to państwo za pomocą jego międzynarodowej strategii, przy użyciu odpowiednio dobranych narzędzi, w zależności od intencji, potrzeb i interesów.

Wpływ na współczesną pozycję USA miało niewątpliwie przekonanie amerykańskiego *establishmentu* o wyjątkowości Ameryki – *mitycznego miasta na wzgórzu* – na tle innych uczestników stosunków międzynarodowych. Od początków samostanowienia, Stanom Zjednoczonym towarzyszyło przeświadczenie o predestynacji, niemal z boskiej woli, do odgrywania nieprzeciętnej roli na świecie. Wzrastająca w przekonaniu o swej unikatowości młoda republika, dzięki ogromnemu potencjałowi siły roboczej, a co za tym idzie dynamicznie rozwijającej się gospodarce, budowała swój potencjał, zwiększając wpływy w obszarze obu Ameryk. Przełomowe znacznie dla kształtowania globalnego statusu USA miało ogłoszenie w 1823 roku Doktryny Monroe, określającej zasady funkcjonowania mocarstw w zachodniej hemisferze.

Pozycja Stanów Zjednoczonych w stosunkach międzynarodowych uległa redefinicji pod wpływem zmian geopolitycznych będących konsekwencjami I oraz II wojny światowej. USA z obu wojen wychodzą bogatsze i silniejsze, w przeciwieństwie do państw, na terytorium których toczyły się walki. Waszyngton zwycięsko wychodzi także z zimnowojennej konfrontacji. Stany Zjednoczone, pokonując ZSRR, stają się centrum jednobiegunowego porządku światowego. Waszyngton, cieszący się wówczas wysokim międzynarodowym poparciem, zaczyna pełnić funkcję strażnika postzimnowojennego ładu światowego. Pierwszy sprawdzian amerykańskich umiejętności przewożenia społeczności międzynarodowej ma miejsce w obliczu aneksji Kuwejtu przez Irak. Ówczesny prezydent Stanów Zjednoczonych – George H.W. Bush – uzyskał szerokie poparcie dla amerykańskiej strategii, która miała na celu przeprowadzenie militarnej operacji w Zatoce Perskiej. Bezprecedensowy był skład państw tworzących koalicję antyiracką, bowiem tworzyły ją podmioty byłego bloku zachodniego m.in. USA, Wielka Brytania, Francja i byłego bloku wschodniego np. Związek Radziecki, Polska, Czechosłowacja a także państwa Półwyspu Arabskiego – Bahrajn, Katar, ZEA, Oman, Arabia Saudyjska oraz Syria, Iran, jak również Izrael. Udzielenie Stanom Zjednoczonym tak szerokiego poparcia wynikało m.in. z ówczesnego prestiżu USA na świecie. Amerykańskie supermocarstwo nie znaczyło tak wiele i nie cieszyło się tak wysokim uznaniem w stosunkach międzynarodowych, jak w pierwszej połowie lat 90. ubiegłego stulecia.

⁴ Cyt. za: J. Kukułka, *Polityka zagraniczna a polityka wewnętrzna*, (w:) *Polityka zagraniczna państwa*, pod red. J. Kukułki, R. Zięby, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992, s. 19.

Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych przechodzi swoistą rewolucję⁵ pod wpływem wydarzeń z 11 września 2001 roku. Atak terrorystyczny al. Kaidy zdecydował o przyjęciu przez administrację George'a W. Busha nowej koncepcji bezpieczeństwa, wkrótce nazwanej *doktryną Busha*. Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych zostaje odtąd całkowicie podporządkowana walce z międzynarodowym terroryzmem oraz państwami, które terroryzm sponsorują. Składowymi amerykańskiej strategii bezpieczeństwa był prymat *hard power*, unilateralizm, mesjanizm oraz doktryna wojny prewencyjnej. Ten ostatnim element *doktryny Busha* budził najwięcej kontrowersji, szczególnie w relacjach transatlantyckich. Prawdziwy kryzys w stosunkach amerykańsko-europejskich powstał na tle II wojny w Zatoce Perskiej. Stany Zjednoczone, na podstawie amerykańsko-brytyjskich danych wywiadowczych, oskarżyły reżim Saddama Husajna o posiadanie broni masowej zagłady oraz kolaborację z islamskimi organizacjami terrorystycznymi z al. Kaidą na czele. 20 marca 2003 roku USA, wspierane przez koalicję chętnych, zaatakowały Irak prowokując liczne, negatywne konsekwencje o skali globalnej. Po pierwsze, przesłanki na podstawie których dokonano interwencji w Iraku okazały się całkowicie fałszywe, co poddało w wątpliwość wiarygodność intencji Stanów Zjednoczonych. Waszyngton militaryzując swą międzynarodową aktywność zaczął być postrzegany jako hegemon – a nie przywódca globalnej społeczności. Przebieg interwencji w Iraku ujawnił wiele przykładów łamania przez amerykańskich żołnierzy praw człowieka (*vide* Abu Ghraib), a to negatywnie odbijało się na wizerunku amerykańskiego supermocarstwa. Po drugie, wybuch kryzysu transatlantyckiego u progu rozszerzenia Unii Europejskiej był poważnym zagrożeniem dla procesu integracji europejskiej. Podsycanie przez członków amerykańskiej administracji, m.in. Donalda Rumsfelda, podziałów na *nową* i *starą* Europę było szkodliwym, a zarazem niebezpiecznym procederem, który osłabiał sojusz transatlantycki, będący podstawą postzimnowojennego bezpieczeństwa. Po trzecie, pogorszenie stosunków amerykańsko-rosyjskich. O ile Federacja Rosyjska sprzeciwiała się użyciu siły przeciwko Irakowi i krytykowała amerykańską strategię, inne elementy *doktryny Busha* przyczyniły się do napięcia w relacjach amerykańsko-rosyjskich. Mowa tu o rozbudowie amerykańskiego potencjału antyrakietowego, a w konsekwencji wypowiedzeniu *Traktatu ABM* z 1972 roku oraz wspieraniu procesów demokratycznych w byłych republikach radzieckich. Po czwarte, wzrost antyamerykańskich nastrojów na świecie, tak w kręgach islamskich, jak i zachodnioeuropejskich społeczeństw. Po piąte, eskalacja napięcia na Bliskim Wschodzie, szczególnie w relacjach izraelsko-palestyńskich, ale także w samym Iraku, ogarniętym *stabilizacyjnym chaosem*.

⁵ Za: I. H. Daalder, J.M. Lindsey, *Ameryka bez ograniczeń. Rewolucja Busha w polityce zagranicznej*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2005.

Głównym celem badawczym monografii jest szczegółowa analiza polityki zagranicznej prezydenta George'a W. Busha. Kolejnym aspektem jest określenie międzynarodowych skutków *doktryny Busha* w wybranych obszarach świata, począwszy od Europy, poprzez Azję, Afrykę oraz Zachodnią Hemisferę. Dodatkowym celem monografii jest uporządkowanie dotychczasowego stanu wiedzy na temat amerykańskiej polityki zagranicznej okresu prezydentury George'a W. Busha. W monografii odniesiono się do tradycyjnego paradygmatu badawczego, ze szczególnym uwzględnieniem opisu zjawisk zachodzących w stosunkach międzynarodowych.

Ze względu na cel monografii oraz świadomość, że jest to praca o charakterze politologicznym, posłużono się tradycyjną metodologią badawczą tj. metodą historyczną, metodą instytucjonalno-prawną, metodą porównawczą, metodą ekstrapolacji oraz metodą analizy i krytyki źródeł.

Monografia składa się z 5 rozdziałów i ma układ problemowo-chronologiczny. W rozdziale 1 Autorka ustaliła uwarunkowania amerykańskiej polityki zagranicznej, sięgając do początków budowania państwowości Stanów Zjednoczonych, czynników kształtujących mit amerykańskiej wyjątkowości oraz tych realnie przekładających się na status supermocarstwa. Analizie zostały poddane najważniejsze strategie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych począwszy od izolacjonizmu, poprzez ekspansjonizm, idealizm/wilsonizm, doktrynę powstrzymywania, a skończywszy na taktykach postzimnowojennych – *nowym ładzie światowym* oraz *zaangażowaniu i rozszerzaniu*. W rozdziale drugim omówiono koncepcję polityki zagranicznej prezydenta George'a W. Busha z podziałem na okres przed 11 września oraz po 11 września. Jest to zabieg celowy służący uwypukleniu różnic w podejściu republikańskiej administracji do roli amerykańskiej przywództwa, percepcji międzynarodowych zagrożeń oraz globalnego porządku. W rozdziale tym odniesiono się również do wpływu neokonserwatywnego środowiska na strategię międzynarodową Busha. Rozdziały trzeci i czwarty zostały poświęcone szczegółowej analizie relacji Stanów Zjednoczonych kolejno z Europą rozumianą jako Unia Europejska, Federacją Rosyjską, Polską, Chińską Republiką Ludową, Indiami, państwami Afryki Północnej, Peru oraz Kolumbią. Zostały w nich ustalone pola współpracy i rywalizacji, czynniki kształtujące stosunki między podmiotami, a co najważniejsze – implikacje dla relacji dwustronnych, wynikające z realizacji założeń *doktryny Busha*. Rozdział piąty w całości został poświęcony ograniczeniom amerykańskiej potęgi w kontekście rozwiązywania problemów o skali globalnej. Zwrócono również uwagę na kwestię wiarygodności amerykańskiego przywództwa w kontekście 8-letniej prezydentury George'a W. Busha.

Dla osiągnięcia przyjętych w monografii założeń ustalone zostały następujące pytania badawcze:

1. Jak doświadczenie okresu kolonialnego wpłynęło na amerykańską politykę zagraniczną?
2. Jakie czynniki kształtują amerykańską politykę zagraniczną?
3. Jakie znaczenie w koncepcji *doktryny Busha* miał nurt neokonserwatywny?
4. Jakie były przesłanki strategii zagranicznej USA przed 11 września 2001 roku?
5. Jakie były przesłanki strategii zagranicznej USA po 11 września 2001 roku?
6. Jakie globalne implikacje wywołała *doktryna Busha*?
7. Jak zmienił się wizerunek i wiarygodność Stanów Zjednoczonych w stosunkach międzynarodowych w okresie prezydentury George'a W. Busha?

Strategia polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych Ameryki w okresie prezydentury George'a W. Busha jest przedmiotem zainteresowania wielu środowisk naukowych, zwłaszcza anglosaskich. Do najważniejszych prac anglojęzycznych, w których poruszana jest problematyka międzynarodowych implikacji *doktryny Busha* należą: M. Cox, D. Strokes, *US Foreign Policy*, Oxford University Press 2008; F. Cameron, *US Foreign Policy After the Cold War. Global Hegemon or Reluctant Sheriff?*, Routledge Taylor&Francis Group 2005; P.V. Ness, *Confronting the Bush Doctrine. Critical Views Form the Asia Pacific*, RoutledgeCurzon 2005; T.J. Lynch, R.S. Singh, *After Bush. The Case of Continuity in American Foreign Policy*, Cambridge Univeristy Press 2008; S.A. Kashmeri, *America and Europe After 9/11 and Iraq*, Prager Security International 2007; J.M. Goldgeier, M. McFaul, *Power and Purpose. US Policy Toward Russia After the Cold War*, The Brookings Institution 2003; *Bush and Asia. America's Evolving Relations with East Asia*, pod red. M. Beeson, Routledge Taylor&Francis Group 2006; R. Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, Radom House Large Print 2004; J.L. Gaddis, *Surprise, Security and American Experience*, Harvard Univeristy Press 2004.

Na gruncie polskich badań naukowych najwięcej uwagi tematyce tej poświęcili: Jadwiga Kiwerska (*Świat w liczbach 1989–2004. Wydarzenia-konflikty-procesy*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005; *Napięcia w stosunkach transatlantyckich w obliczu wojny z terroryzmem*, „Opinie”, 2003, nr 67; *Neoizolacjonizm i jego perspektywy w polityce USA wobec Europy*, „Opinie i Ekspertyzy”, 2005, nr 6; *Neokonserwatywna polityka George'a W. Busha. Założenia, realizacja i skutki*, „Zeszyty Instytutu Zachodniego”, 2005, nr 38; *Odwrót od rewolucji? Nowe elementy w amerykańskiej polityce zagranicznej*, „Zeszyty Naukowe Instytutu Zachodniego”, 2006, nr 43; *Oslabione supermocarstwo. Pozycja Stanów Zjednoczonych po ośmiu latach prezydentury George'a W. Busha*,

„Zeszyty Instytutu Zachodniego”, 2008, nr 50; *Przywództwo światowe USA*, „Przegląd Zachodni”, 2003, nr 3; *USA – osłabione supermocarstwo w świecie zagrożeń*, „Przegląd Zachodni”, 2005, nr 1; *Wpływ wojny z terroryzmem oraz europejskiej integracji na stosunki polsko-amerykańskie*, „Opinie”, 2003, nr 58) oraz Longin Pastusiak (*George W. Bush: jaki człowiek, jaki prezydent?*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004; *Amerykańscy prezydenci wobec spraw polskich*, Wydawnictwo Bellona 2003; *George W. Bush: droga do Białego Domu*, Zeszyty Naukowe Instytutu Badań Społecznych i Międzynarodowych Fundacji im. K. Kelles-Krauza, 2001, nr 6, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2001; *George W. Bush w finałowej rozgrywce wyborczej w 2000 roku*, (w:) *Historia. Stosunki międzynarodowe. Amerykanistyka. Księga jubileuszowa na 65-lecie profesora W. Dobrzyckiego*, pod red. S. Bielenia, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa 2001, *Droga Stanów Zjednoczonych do mocarstwowości*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych w Łodzi, Łódź 2007).

Istotne z punktu widzenia celów badawczych były pozycje: W. Szymborski, *Doktryna Busha*, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 2004; I.H. Daalder, J.M. Lindsay, *Ameryka bez ograniczeń. Rewolucja Busha w polityce zagranicznej*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2005; P. Matera, R. Matera, *Stany Zjednoczone i Europa. Stosunki polityczne i gospodarcze 1776–2004*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 2007; *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, pod red. R. Zięby, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008; H. Kissinger, *Dyplomacja*, Philip Wilson, Warszawa 2009; *Polityka zagraniczna USA po zimnej wojnie*, pod red. J. Zając, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005; B.R. Barber, *Imperium strachu. Wojna, terroryzm i demokracja*, Wydawnictwo MUZA, Warszawa 2005; *Stany Zjednoczone obrona hegemonii w XXI wieku*, pod red. K.A. Kłosińskiego, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009; M. Kaczmarek, *Obrona przeciwrakietowa Stanów Zjednoczonych i jej międzynarodowe implikacje*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2004; *Dokąd zmierza świat?*, pod red. A.D. Rotfelda, Wydawnictwo PISM, Warszawa 2008; A. Lubowski, *Kontuzjowane mocarstwo*, Świat Książki, Warszawa 2007; F. Fukuyama, *Ameryka na rozdrożu. Demokracja, władza i dziedzictwo neokonserwatyzmu*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2006; Z. Brzeziński, *Druga szansa. Trzej prezydenci i kryzys amerykańskiego supermocarstwa*, Świat Książki, Warszawa 2008; N. Chomsky, *Hegemonia albo przetrwanie. Amerykańskie dążenie do globalnej dominacji*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2003.

Problematyka polityki zagranicznej George’a W. Busha opisywana i analizowana była na łamach takich anglojęzycznych czasopism naukowych jak.: *Foreign Affairs*, *Policy Review*, *Cambridge Review of International Relations*, *The National Interest*, *American Foreign Policy*, *Political Science Quarterly*, *Survival*, *Current History*, *Contemporary Southeast Asia*, *Asia Survey*, *Australian Journal*

of International Affairs, Review of International Studies, International Journal, Bulletin of the Atomic Scientists, Contemporary Security Policy, Commentary oraz polskojęzycznych np.: *Ad. American. Journal of American Studies, Bezpieczeństwo Narodowe, Międzynarodowy Przegląd Polityczny, Rocznik Strategiczny, Biuletyn PISM, Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej, Polski Przegląd Dyplomatyczny, Sprawy Międzynarodowe, Stosunki Międzynarodowe, Polityka Wschodnia, Przegląd Zachodni, Krakowskie Studia Międzynarodowe, Przegląd Politologiczny.*

Dobór materiałów źródłowych oraz literatury miał charakter selektywny, a podejście do ich zawartości – krytycznej analizy źródeł.

Autorka żywi nadzieję, że monografia służyć będzie jako podręcznik akademicki pokoleniom studentów zainteresowanych amerykańską polityką zagraniczną.